

2006-cı il üçün Azərbaycan Respublikasının

TƏDİYƏ BALANSI

Tədiyə balansının makroiqtisadi parametrləri

2006-cı ildə ölkədə yüksək tempi iqtisadi artımın davam etməsi, milli məhsullara xarici tələbin (partnyor ölkələrdə iqtisadi artım) yüksəlməsi, investisiya mühitinin daha da yaxşılaşması şəraitində kapital axınının genişlənməsi, dünya bazarlarında neftin qiymətinin yüksək səviyyədə qalması kimi amillər tədiyə balansının parametrlərinin əhəmiyyətli yaxşılaşmasını şərtləndirmişdir.

2006-cı il ərzində tədiyə balansının ümumi saldosu müsbət olmuş və ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 2.8 dəfə artaraq ÜDM-in 8.7%-ni təşkil etmişdir.

Ölkədə yüksək tempi iqtisadi artım strategiyasının, o cümlədən onun vacib tərkib hissəsi olan neft-qaz strategiyasının uğurla reallaşdırılması ölkənin ixrac potensialının artmasını şərtləndirmişdir. Nəticədə əvvəlki dövrlərdən fərqli olaraq 2006-cı ildə daxili yığım norması investisiyaları üstələmiş, tədiyə balansının cari əməliyyatlar hesabında son illər müşahidə olunan mənfi saldo iri həcmli profisitlə əvəzlənmişdir.

2006-cı ildə cari hesabın saldosu müsbət 3707.6 mln. \$ məbləğində olaraq ÜDM-in 18.7%-nə bərabər olmuşdur.

Xarici ticarət balansının müsbət saldosu keçən illə müqayisədə 2.3 dəfə artaraq ÜDM-in 39.0%-nə bərabər olmuşdur. Bu da kapitalın və maliyyənin hərəkəti hesabında yaranmış mənfi saldonu maliyyələşdirərək tədiyə balansının ümumi müsbət saldosunu şərtləndirmişdir.

Tədiyə balansının sektorlara ayrılmaqla təhlili isə göstərir ki, əvvəlki illərdə olduğu kimi 2006-cı ildə də xarici iqtisadi əməliyyatlar *neft-qaz sektoru* üzrə müsbət saldoya, qeyri-neft sektoru üzrə isə mənfi saldoya malik olmuşdur.

Neft-qaz sektoru üzrə ümumi daxilolmalar əsasən neftin ixracı və bu sektora cəlb edilən xarici kapitalın hesabına formalaşır. Bu sektor üzrə ödənişlər isə mənfəətin və investisiyaların repatriasiyasını, maşın, mexanizm və digər texnoloji avadanlıqların idxalının və Əsas İxrac Boru kəmərlərinin tikintiləri ilə bağlı Türkiyə və Gürcüstan ərazilərindəki işlərin maliyyələşdirilməsinə sərf olunan vəsaitləri əks etdirir. Neft-qaz sektoru üzrə yaranmış ümumi müsbət saldo iqtisadiyyatın digər sektorlarının xarici valyutaya tələbatının maliyyələşdirilməsini və ölkənin valyuta ehtiyatlarının artmasını təmin etmişdir.

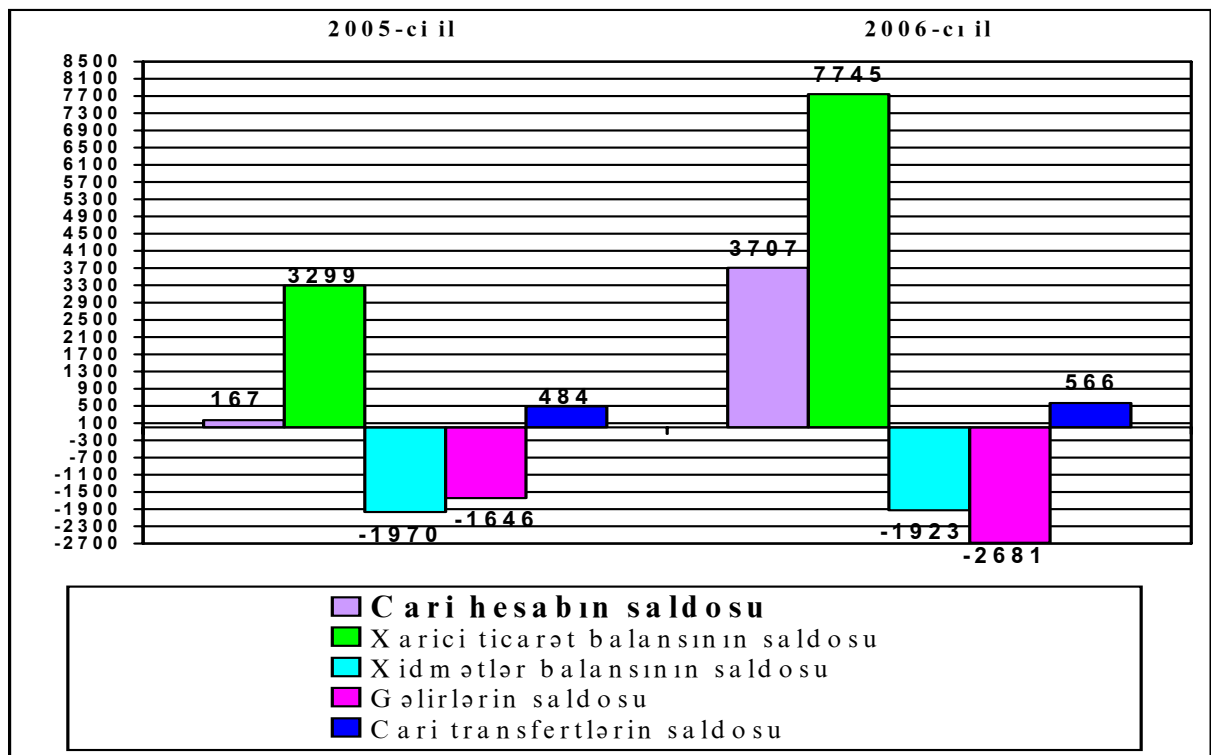
Tədiyə balansının əsas analitik göstəriciləri

	2005-ci il		2006-cı il	
	Mln. \$	ÜDM-də %-lə	Mln. \$	ÜDM-də %-lə
<i>I. Cari əməliyyatlar hesabının saldosu</i>	167.3	1.3	3707.6	18.7
Xarici ticarət balansı	3299.1	26.3	7745.3	39.0
Xidmətlər balansı	-1970.0	-15.7	-1923.4	-9.7
Gəlirlər balansı	-1645.6	-13.1	-2680.6	-13.5
-İnvestisiya gəlirlərinin repatriasiyası	-1422.1	-11.3	-2374.5	-12.0
Cari transfertlər balansı	483.8	3.8	566.3	2.9
<i>II. Kapitalın və maliyyənin hərəkəti hesabının saldosu</i>	440.4	3.5	-1991.5	-10.0
Birbaşa investisiyalar	458.1	3.6	-1306.5	-6.6
- Azərbaycan iqtisadiyyatına	4475.4	35.6	4469.0	22.5
- Xarici iqtisadiyyata	-1220.8	-9.7	-705.5	-3.6
- İnvestisiyaların repatriasiyası	-2796.5	-22.3	-5070.0	-25.5
Neft bonusu	1.0	-	17.0	0.1
Kreditlər və digər investisiyalar	-18.7	-0.1	-702.0	-3.5
<i>III. Tədiyə balansının ümumi saldosu</i>	607.7	4.8	1716.1	8.7

Cari əməliyyatlar hesabı

2006-cı il ərzində ölkənin beynəlxalq iqtisadi fəaliyyətinin cari əməliyyatlar üzrə bütün sahələrində məcmu daxilolmalar və ödənişlər arasındakı balansda—*cari əməliyyatlar hesabında* 3707.6 mln. \$ məbləğində profisit yaranmışdır.

Mln. \$



Cari əməliyyatlar hesabında profisitın yaranması əsasən neft-qaz sektoru üzrə malların ixracının artımı ilə izah olunur. Belə ki, 2005-ci ildə neft-qaz sektoru üzrə malların ixracı 6.9 mlrd. \$ olmuşdursa, 2006-cı ildə bu göstərici 1.8 dəfə artaraq 12.1 mlrd. \$ çatmışdır. Bu isə öz növbəsində xarici ticarət balansının saldosunun da müsbət 3.3 mlrd. \$-dan 7.7 mlrd. \$-a qədər yüksəlməsini şərtləndirmişdir.

Xarici ticarət balansı

Xarici ticarət dövriyyəsi 18.3 mlrd. \$ təşkil etmiş və 2005-ci ilin müvafiq göstəricisindən 52.4% çox olmuşdur. Ölkəyə idxal olunan malların həcmi 5.2 mlrd. \$ və ya ÜDM-in 26.5%-ni, ixracın həcmi isə 13.0 mlrd. \$ və ya ÜDM-in 65.6%-ni təşkil etmişdir. *Xarici ticarət balansı 7.7 mlrd. \$ məbləğində və ya ÜDM-in 39.0%-i həddində müsbət saldo ilə nəticələnmişdir.*

Bütövlükdə, əvvəlki illə müqayisədə xarici ticarət dövriyyəsinin ümumi həcmi 6.3 mlrd. \$, o cümlədən ixrac 5.4 mlrd. \$, idxal isə 0.9 mlrd. \$ məbləğində artmışdır.

İdxal-ixrac mallarının 2006-cı ildə 2005-ci ilə nisbətən dəyişməsi

Mln.ABŞ dolları

	Cəmi (artım "+", azalma "-")	o cümlədən faktorlar üzrə dəyişmə	
		Fiziki həcm	Qiymət
Malların ixracı	5366	3842	1524
Malların idxalı	919	10	909
Xarici ticarət dövriyyəsi	6285	3852	2433
Ticarət balansının saldosu	4447	3832	615

Hesablamalar göstərir ki, malların ixracı üzrə ümumi artımın 28.4%-i qiymət faktoru ilə, 71.6%-i isə fiziki həcm faktorunun artımı ilə bağlı olmuşdur. Malların idxalına gəldikdə isə qiymət faktoru üzrə 98.9%, fiziki həcm faktoru üzrə isə 1.1% artım olmuşdur.

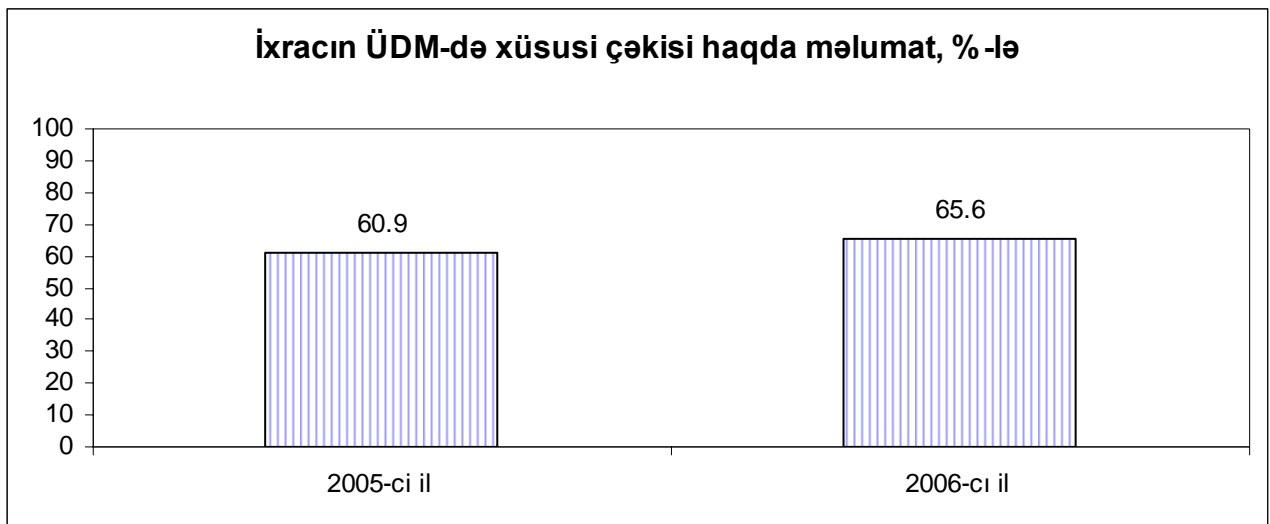
2006-cı ildə Azərbaycan dünyanın 139 dövləti ilə əmtəə ticarəti etmişdir. Xarici ticarətin 14.8%-i MDB üzvü olan dövlətlərin, 85.2%-i isə digər xarici dövlətlərin payına düşür. Dövlətimizin İtaliya, İsrail, Rusiya, Fransa, Türkiyə, Almaniya, Birləşmiş Krallıq, İran, Yunanıstan və Ukrayna ilə daha intensiv ticarət əlaqələri olmuşdur. Bütövlükdə Azərbaycan Respublikasının idxal-ixrac əməliyyatlarının 82.3%-i yuxarıda adı çəkilən əsas tərəf müqabiləri olan 10 dövlət ilə aparılmışdır.

2006-cı ildə xarici ticarət üzrə əsas tərəf müqabilləri

(Mln. \$)

	Əmtəə dövriyyəsi	İxrac	İdxal	Saldo
<i>İtaliya</i>	7157	7022	135	+6887
<i>İsrail</i>	1853	1827	26	+1801
<i>Rusiya Federasiyası</i>	1569	354	1215	-861
<i>Fransa</i>	1266	1209	57	+1152
<i>Türkiyə</i>	1061	575	486	+89
<i>Almaniya</i>	510	9	501	-492
<i>Birləşmiş Krallıq</i>	464	10	454	-444
<i>İran (İslam Respublikası)</i>	434	297	137	+160
<i>Yunanıstan</i>	398	393	5	+388
<i>Ukrayna</i>	327	40	287	-247
<i>Başqaları</i>	3245	1279	1966	-687
Cəmi	18284	13015	5269	+7746
<i>O cümlədən:</i>				
MDB dövlətləri	2712	947	1765	- 818
Digər dövlətlər	15572	12068	3504	+8564

Əmtəə ixracı. Xarici ticarətin daha da sərbəstləşdirilməsi, yanacaq kompleksinin ixracat yönümlü müəssisələrində istehsalın inkişafı, habelə dünya bazarında neftin əlverişli qiymət konyunkturuna ixracatın daha da artmasına təkan vermiş və 2006-cı ildə əmtəə ixracı 2005-ci ilə nisbətən 1.7 dəfə artaraq 13.0 mlrd. \$ çox olmuşdur. Nəticədə ixracın ÜDM-də xüsusi çəkisi keçən illə müqayisədə 4.7% artaraq 65.6%-ə çatmışdır. Bu isə ölkənin dünya iqtisadiyyatına daha sıx inteqrasiya olunduğunu, onun **açıqlıq dərəcəsinin** yüksəldiyini göstərir.



İxrac olunmuş malların strukturunda neft məhsulları dominant yer tutmaqda qalmış və onların payına ümumi ixracın 92.2%-i düşmüşdür.

2006-cı il ərzində xarici dövlətlərə 12.0 mlrd. \$ neft məhsulları ixrac olunmuşdur ki, bu da 2005-ci ilin müvafiq göstəricisindən 1.8 dəfə çoxdur. İxrac olunmuş bütün

neft məhsullarının yalnız 1.6 mlrd. \$ neft emalı məhsullarının, 10.4 mlrd. \$ isə xam neftin ixracının payına düşür. İxrac olunmuş xam neftin 9.9 mlrd. \$ Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti (ABƏŞ) tərəfindən hasil olunmuş neftin ümumi dəyəridir. Bunun da 1631.3 mln. \$ Azərbaycanın payına düşən, 8.2 mlrd. \$ isə **“Əsrin müqaviləsi”** ilə bağlı konsorsiumun xarici səhmdarlarının payına düşən neftin dəyəridir. İxrac olunmuş ümumi xam neftin 564.4 mln. \$ isə ARDNŞ və ölkənin digər müəssisələri tərəfindən xaricə göndərilmişdir.

İxracın strukturu

	2005-ci il		2006-cı il	
	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə
İxrac - cəmi	7649.0	100.0	13014.6	100.0
o cümlədən:				
1.Yanacaq-xammal məhsulları	6974.7	91.2	12487.3	96.0
- neft məhsulları	6618.4	86.5	11998.9	92.2
- digər xammal	356.3	4.7	488.4	3.8
2.Maşın və avadanlıq	303.0	4.0	148.4	1.1
- üzən nəqliyyat vasitələri	264.8	3.5	73.2	0.6
3.İstehlak malları	349.9	4.5	356.1	2.7
4.Digər mallar	21.4	0.3	22.8	0.2
- təbii qaz	-	-	3.2	-

Təqdirəlayiq haldır ki, 2006-cı il ərzində ölkənin **qeyri-neft sektorunun** payına düşən ixrac mallarının ümumi dəyəri 2005-ci ilə nisbətən 22.7% artaraq 939.3 mln. \$ çatmışdır. Bu artım əsas etibarilə maşınqayırma və kimya məhsullarının, əlvan və qara metalların və kənd təsərrüfatı məhsullarının ixracının artımı hesabına olmuşdur.

Əmtəə idxalı. 2005-ci illə müqayisədə 2006-cı il ərzində ölkəyə idxal olunan istehlak mallarının strukturunda ərzaq mallarının xüsusi çəkisi 3.6% azalmışdır. Bunun isə əsas səbəbi idxalı əvəz edən yeyinti məhsullarının istehsalının inkişafı ilə bağlıdır.

İdxalın strukturu

	2005-ci il		2006-cı il	
	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə
İdxal-cəmi	4349.9	100.0	5269.3	100.0
cümlədən:				
1.İstehlak malları	1438.3	33.1	1860.8	35.3
- ərzaq məhsulları	555.3	12.8	651.4	12.4
- digərləri	883.0	20.3	1209.4	22.9
2.İnvestisiya yönümlü mallar	1669.7	38.4	1319.9	25.1
- beynəlxalq neft-qaz konsorsiumları	1578.0	36.3	1071.4	20.4
- digərləri	91.7	2.1	248.5	4.7
3. Digər mallar	1241.9	28.5	2088.6	39.6
- təbii qaz	277.2	6.4	465.1	8.8

Fiziki şəxslərin *idxalını* (915.4 mln. \$) və humanitar malları (33.6 mln. \$) da nəzərə almaqla 2006-cı il ərzində ölkəmizə 1860.8 mln. \$ məbləğində istehlak malları gətirilmişdir. Bunun da 35%-i, yəni 651.4 mln. \$ ərzaq məhsullarının payına düşür.

İdxalın strukturunda investisiya yönümlü maşın-avadanlıqların və malların xüsusi çəkisi 25.1% təşkil edərək 1319.9 mln. \$ bərabər olmuşdur. Bunun da 81.2%-ni beynəlxalq neft-qaz kontraktları çərçivəsində ölkəyə cəlb olunmuş investisiyalar hesabına idxal olunmuş mallar təşkil edir. Bundan başqa 2006-cı il ərzində ölkəyə 465.1 mln. \$ dəyərində təbii qaz və ümumi məbləği 1623.5 mln. \$ bərabər olan istehsal təyinatlı maşın-avadanlıq, kimya, qara və əlvan metal məhsulları da gətirilmişdir.

Xidmətlər balansı

2006-cı ildə xarici dövlətlərlə Azərbaycanın iqtisadi əlaqələrində qarşılıqlı xidmətlər əsas yerlərdən birini tutmuşdur və həmin xidmətlərin ümumi həcmi 3.8 mlrd. \$ təşkil etmişdir. Bunun da 2.9 mlrd. \$ qeyri-rezidentlər tərəfindən Azərbaycanın rezidentlərinə, 939.9 mln. \$ isə Azərbaycan rezidentlərinin xarici ölkələrin rezidentlərinə göstərdiyi xidmətlərdir. Beləliklə, xidmətlər balansının saldosu mənfi 1923.4 mln. \$ olmuşdur ki, bu da ÜDM-in 9.7%-nə bərabərdir. Bu göstərici 2005-ci ildə 15.7%-ə bərabər olmuşdur.

Xidmətlər balansı kəsiri əsasən beynəlxalq kontraktlar çərçivəsində ölkənin neft-qaz sektorunun fəaliyyəti ilə bağlıdır. Belə ki, bu sektorda hesabat dövrü ərzində görülmüş işlərin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar ölkədə istifadə olunmuş 3.7 mlrd. \$ məbləğində xarici investisiyaların 1602.1 mln. \$ tikinti-quraşdırma və digər xidmətlərlə bağlı xərclərə görə xarici dövlətlərin rezidentlərinə ödənilmişdir. Bu isə xidmətlər balansının kəsirinin 83.3%-ni təşkil edir.

Beynəlxalq kontraktlar çərçivəsində neft-qaz sektorunun fəaliyyəti ilə bağlı xidmətlərin idxalını istisna etməklə xidmətlər balansı 2006-cı ilin yekunlarına görə cəmi 321.3 mln. \$ həcmində mənfi saldo ilə nəticələnmişdir.

Tədiyə balansında öz əksini tapmış qarşılıqlı xidmətlər dövriyyəsinin 24.1%-i nəqliyyat xidmətləri üzrə aparılan əməliyyatların payına düşür. Ümumi dəyəri 916.9 mln. \$ bərabər olan nəqliyyat xidmətlərinin 55.5%-i Azərbaycan rezidentlərinin xarici dövlətlərin nəqliyyat sistemlərindən istifadə etmələri ilə əlaqədardır.

Öz növbəsində Azərbaycanın rezidentlərinin göstərdiyi nəqliyyat xidmətlərinin ümumi dəyəri 2005-ci ilə nisbətən 70.4% artaraq 407.7 mln. \$ bərabər olmuşdur. Bu vəsaitin böyük hissəsi TRASEKA layihəsi çərçivəsində ölkə ərazisi vasitəsilə Orta Asiya ölkələri ilə Avropa ölkələri arasında tranzit yükdaşımalarının intensivləşməsi nəticəsində əldə edilmişdir.

Hesabat dövründə turizmlə bağlı xaricilərə göstərilən xidmətlərin dəyəri 116.9 mln. \$ bərabər olmuşdur ki, bunun da 25.4%-i (29.7 mln. \$) qeyri-rezidentlərin Azərbaycana işgüzar səfərləri ilə bağlıdır. Müsbət haldır ki, bu səfərlərlə bağlı xarici iş adamlarına göstərilən xidmətlərin dəyəri keçən illə müqayisədə 13.4 mln. \$ artaraq 29.7 mln. \$ çatmışdır. Öz növbəsində xarici ölkələr tərəfindən Azərbaycan rezidentlərinə turizmlə bağlı göstərilən xidmətlərin dəyəri də 2005-ci ilə nisbətən 22.8% artaraq 201.4 mln. \$ məbləğində olmuşdur. Bunun da əsas hissəsi (89.0%-i) Azərbaycan vətəndaşlarının şəxsi səfərləri ilə bağlı xarici ölkələrdə olarkən sərf

etdikləri xərclərinin (məlik idxal istisna olmaqla) payına düşür. Ümumiyyətlə, qarşılıqlı xidmətlərin ölkənin xarici dövlətlər ilə əmtəə və xidmətlər üzrə ümumi idxal-ixrac dövriyyəsində xüsusi çəkisi 17.2% təşkil etmişdir.

Gəlirlər

Gəlirlər üzrə daxilolmaların və ödənişlərin ümumi dövriyyəsi 3.2 mlrd. \$ ötmüşdür. Bunun da 91.4%-ni (3.0 mlrd. \$) Azərbaycandan ödənişlər təşkil edir. Bu məbləğin isə əsas hissəsini (2374.5 mln. \$) Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin xarici investorlarının payına düşən gəlirlərinin repatriasiyası (xam neft şəklində), qeyri-rezidentlərə ödənilmiş əmək haqları (124.9 mln. \$) və xarici kreditlərdən istifadəyə görə ödənilən faizlər (neft-qaz sektoru da daxil olmaqla 211.4 mln. \$) təşkil edir.

Gəlirlərlə bağlı ölkəyə daxil olmuş vəsait 2005-ci ildə 201.8 mln. \$ olduğu halda, 2006-cı il ərzində bu göstərici 38.8% artaraq 280.0 mln. \$ bərabər olmuşdur. Bunun da 63.3 mln. \$ Dövlət Neft Fondunun vəsaitlərinə, 74.4 mln. \$ Milli Bankın sərəncamında olan xarici valyuta ehtiyatlarına və 13.2 mln. \$ isə 2-ci pillə banklarının xaricdə yerləşdirilmiş aktivlərinə hesablanmış faizlər üzrə gəlirlər təşkil edir.

Cari transfertlər

Cari transfertlər üzrə xarici ölkələrlə aparılan əməliyyatların ümumi dəyəri 930.2 mln. \$ məbləğində qiymətləndirilmişdir. Bu məbləğin 80.4%-ni ölkəyə daxilolmalar təşkil edir. Belə ki, xarici ölkələrdən daxil olan pul baratlarının, humanitar malların, texniki və digər yardımların ümumi dəyəri 2005-ci ilə nisbətən 122.1 mln. \$ məbləğində artaraq 748.2 mln. \$ səviyyəsinə çatmışdır. Bu daxilolmaların əsas hissəsini, yəni 88.5%-ni xarici ölkələrdən fiziki şəxslərə köçürülən pul baratları, 4.5%-ni ölkəyə gətirilən humanitar idxal mallarının dəyəri, 7.0%-ni isə digər daxilolmalar təşkil edir.

Bütövlükdə cari transfertlər üzrə əməliyyatların müsbət saldosu 2005-ci ilə nisbətən 17.0% artaraq 566.3 mln. \$ (ÜDM-in 2.9%-nə) bərabər olmuşdur .

Kapitalın və maliyyənin hərəkəti

2006-cı ildə ölkə iqtisadiyyatında istifadə olunmuş xarici kapitalın ümumi həcmi 5.1 mlrd. \$ təşkil edərək əvvəlki ilin göstəricisindən 3.3% çox olmuşdur. Bu göstəricinin əvvəlki dövrlərə nisbətən nəzərəcarpacaq dərəcədə artmamasının əsas səbəbi beynəlxalq neft-qaz kontraktları çərçivəsində iri layihələrin xarici investorlar tərəfindən maliyyələşdirilməsinin tamamlanma mərhələsinə çatması ilə əlaqədar neft-qaz sektoruna cəlb olunan birbaşa xarici investisiyaların əvvəlki ilə nisbətən 9.9% azalması ilə bağlıdır. Nəticədə, neft-qaz sektorunda istifadə olunmuş birbaşa investisiyaların ümumi məbləği keçən ilə nisbətən 377.6 mln. \$ az olaraq 3.4 mlrd. \$ bərabər olmuşdur.

Ölkədə istifadə olunmuş xarici kapital axınının strukturu

	2005-ci il		2006-cı il		2006-cı il 2005-ci ilə nisbətən, %-lə
	Mln. \$-la	Xüsusi çə- kisi, %-lə	Mln. \$-la	Xüsusi çə- kisi, %-lə	
Birbaşa investisiyalar	4030.4	82.4	3790.7	75.0	94.1
- neft-qaz sektoru	3799.9	77.7	3422.3	67.7	90.1
- digər sektorlar	230.5	4.7	368.4	7.3	159.8
Kreditlər və digər investisiyalar	861.8	17.6	1245.1	24.7	144.5
- dövlət təminatlı kreditlər	282.1	5.8	351.3	7.0	124.5
- dövlət təminatı olmayan kreditlər	416.3	8.5	632.2	12.5	151.9
- neft-qaz sektoru	287.9	5.9	274.7	5.4	95.4
- digərləri	128.4	2.6	357.5	7.1	278.4
- digər investisiyalar	163.4	3.3	261.6	5.2	160.1
Neft bonusu	1.0	-	17.0	0.3	17 dəfə
C Ə M İ	4893.2	100.0	5052.8	100.0	103.3

Hesabat dövrü ərzində ölkədən kapital axınının strukturunda da mühüm kəmiyyət və keyfiyyət dəyişiklikləri baş vermişdir. Belə ki, əvvəlki dövrlərdə ölkə iqtisadiyyatında istifadə olunmuş birbaşa investisiyaların repatriasiyası və xarici iqtisadiyyata yönəldilmiş birbaşa investisiyaların ümumi məbləği 2005-ci ilin göstəricisindən 43.7% çox olaraq 5.8 mlrd. \$ çatmışdır. Bu artım əsas etibarilə “Əsrin müqaviləsi” ilə bağlı neft-qaz sektorunun xarici öhdəliklərinin azalması hesabına xarici ölkələrin iri neft şirkətləri tərəfindən Azərbaycana yönəldilmiş birbaşa investisiyaların repatriasiyasının həcmnin artması ilə bağlıdır. Belə ki, 2005-ci ildə neft-qaz sektoru üzrə repatriasiya olunmuş investisiyaların həcmi 2.8 mlrd. \$ məbləğində olduğu halda, 2006-cı ildə bu göstərici 81.7% artaraq 5.1 mlrd. \$ çatmışdır.

Birbaşa investisiyalar

İqtisadi artımın stimullaşdırılması baxımından ən effektiv formada - birbaşa investisiyalar formasında ölkə iqtisadiyyatında istifadə olunmuş daxilolmalar 3.8 mlrd. \$ təşkil etmişdir. Bu investisiyaların strukturunda neft-qaz sektorunun xüsusi çəkisi əvvəlki illə müqayisədə 4.0% azalsa da, 90.3% təşkil etmişdir. Bu sərmayələr iri neft-qaz layihələrinin, BİPİ Eksploreyşn (Şah Dəniz) Ltd. və Cənub Qafqaz Kəməri Şirkətinin (Bakı-Tiflis-Ərzurum qaz kəmərinin) tikintisi layihəsi və Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin Azəri-Çıraq-Günəşli yatağında görülən işlərin maliyyələşdirilməsi ilə əlaqədar ölkə iqtisadiyyatında istifadə olunmuşdur.

Pozitiv haldır ki, hesabat dövrü ərzində qeyri-neft sektoru üzrə bir çox xarici sərmayəli müəssisələr və firmalar tərəfindən iqtisadiyyatımızın müxtəlif sahələrinə birbaşa investisiyalar şəklində yönəldilmiş xarici kapital xeyli artmışdır. Belə ki, əvvəlki illə müqayisədə qeyri-neft sektoruna yönəldilmiş birbaşa investisiyaların ümumi həcmi 1.6 dəfə artaraq 368.4 mln. \$ olmuşdur. Nəticədə qeyri-neft sektorunun xüsusi çəkisi birbaşa xarici investisiyaların strukturunda 5.7%-dən 9.7%-ə qədər yüksəlmişdir.

Kreditlər və digər investisiyalar

Hesabat dövründə iqtisadiyyatımızda istifadə olunmuş xarici sərmayələrin ümumi həcmnin 24.7%-ni birbaşa dövlət və dövlət təminatlı kreditlər, özəl sektora cəlb olunan kredit və ssudalar, depozitlər və s. kapital axınları təşkil edir.

2006-cı il ərzində tədiyə balansında əks etdirilmiş bu göstəricilərin ümumi məbləği 1245.1 mln. \$ bərabər olmuşdur. Həmin məbləğin 28.2%-i (351.3 mln. \$) birbaşa dövlət və dövlət təminatı əsasında cəlb olunmuş kreditlərdir. Bunun da 18.8 mln. \$ Dünya Bankından daxil olmuş, 332.5 mln. \$ isə əsas etibararı ilə “Azərenerji” Səhmdar Cəmiyyəti, “Azərbaycan Hava Yolları” Dövlət Konserni, Bakı-Rusiya avtomobil yolunun yenidən qurulması, Azərbaycanın İpək yolunun və irriqasiya-drenaj sisteminin bərpası üzrə investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı beynəlxalq maliyyə və digər təşkilatlar tərəfindən ayrılmış kreditlərin istifadə olunmuş hissəsidir. 632.2 mln. \$ vəsait isə dövlət təminatı olmayan kreditlərdir. Bunun da 274.7 mln. \$ beynəlxalq neft-qaz kontraktları çərçivəsində görülən işləri maliyyələşdirmək üçün ssuda şəklində beynəlxalq maliyyə təşkilatlarından cəlb edilən vəsaitdir. 357.5 mln. \$ isə əsas etibararı ilə banklar, birgə müəssisələr və firmalar tərəfindən cəlb olunmuş kreditlərdir. Bu da öz növbəsində əvvəlki ilin göstəricisindən 2.8 dəfə çoxdur.

Ölkənin beynəlxalq investisiya mövqeyi

2006-cı il ərzində tədiyə balansı üzrə kapitalın və maliyyənin hərəkəti hesabında aparılmış əməliyyatlar nəticəsində ölkənin **beynəlxalq investisiyalar balansının** aktivlər bölməsi 2721.0 mln. \$ artdığı halda, öhdəliklər bölməsi cəmi 383.5 mln. \$ məbləğində artmışdır. Nəticədə xalis beynəlxalq investisiya mövqeyinin əməliyyatlar üzrə dəyişməsi 2.3 mlrd. \$ məbləğində müsbət saldoya bərabər olmuşdur.

Beləliklə, 2006-cı ilin 01 yanvar tarixinə olan ölkənin xalis beynəlxalq investisiya mövqeyinin 9403 mln. \$ mənfi saldosu məzənnə fərqi də nəzərə alınmaqla 2338 mln. \$ məbləğində azalaraq 01 yanvar 2007-ci il tarixinə mənfi 7065 mln. \$ bərabər olmuşdur.

Beynəlxalq investisiyalar balansı

Mln. \$

	01.01.2006-cı ilə qalıq	Əməliyyatlar və digər dəyişmələr	01.01.2007-ci ilə qalıq
A. AKTİVLƏR	7459.5	2721.0	10180.5
Xaricə birbaşa investisiya	3685.3	705.5	4390.8
Portfel investisiyaları	84.6	34.4	119.0
Digər investisiyalar	1117.9	183.8	1301.7
Ehtiyat aktivləri	2571.7	1797.3	4369.0
B. ÖHDƏLİKLƏR	16862.1	383.5	17245.6
Azərbaycana birbaşa investisiyalar	11930.5	-584.0	11346.5
Cəlb olunmuş	20117.5	4486.0	24603.5
Repatriasiya edilmiş	8187.0	5070.0	13257.0
Portfel investisiyaları	97.1	22.3	119.4
Digər investisiyalar	4834.5	945.2	5779.7
C. İNVESTİSİYA MÖVQEYİ (A-B)	-9402.6	2337.5	-7065.1

İnvestisiya mövqeyinin mənfi saldosunun keçən ilə nisbətən əhəmiyyətli dərəcədə azalması neft-qaz sektorunun xarici öhdəliklərinin nəzərəcarpacaq dərəcədə azalması ilə bağlıdır. Belə ki, son on il ərzində iqtisadi artımın stimullaşdırılması baxımından ən effektiv forma olan - birbaşa investisiyalar şəklində bu sektora cəlb olunmuş 22.5 mlrd. \$ vəsaitin 13.3 mlrd. \$ investisiyaların repatriasiyası kimi (əsasən xam neft şəklində) geri qaytarılmışdır. Nəticədə 2007-ci ilin 01 yanvar tarixinə *özal sektora* daxil olan müəssisələrin birbaşa xarici investorlar qarşısındakı öhdəliklərinin qalığı 11.3 mlrd. \$ bərabər olmuşdur. Bu öhdəliklərin isə 80.9%-i, yəni 9.2 mlrd. \$ beynəlxalq neft kontraktları çərçivəsində həyata keçirilən layihələrlə bağlı "*Neft-qaz sektoru*"nun payına düşür.

Pozitiv hal olaraq onu da qeyd etmək lazımdır ki, ölkənin **bank sektorunun** xalis beynəlxalq investisiya mövqeyi 2007-ci ilin 01 yanvar tarixinə müsbət 2.3 mlrd. \$ təşkil etmişdir. Bu isə öz növbəsində ölkənin beynəlxalq investisiya mövqeyi üzrə yaranmış mənfi saldonun müəyyən qədər azalmasına təsir göstərmişdir.

Ölkənin xalis beynəlxalq investisiya mövqeyinin mənfi saldosunun 5.8 mlrd. \$ digər investisiyalar kateqoriyasına daxil olan depozitlər, kreditlər, debitor borcları və digər öhdəliklərdir. Bunun da 34.1 %-i, yəni 1972 mln. \$ birbaşa dövlət və dövlət təminatına əsasən ölkəyə cəlb olunmuş kreditlərlə əlaqədar yaranmış dövlət borcunun payına düşür. Bu öhdəliklərin ÜDM-in həcmində xüsusi çəkisi keçən illə müqayisədə 3.2% azalaraq cəmi 9.9%-ə bərabər olmuşdur.

Nəticədə əgər 2005-ci ilin yekunları üzrə xarici dövlət borcunun ölkənin strateji valyuta ehtiyatlarına nisbəti 64.2%-ə bərabər idisə, 2006-cı ilin yekunlarına görə bu göstərici 45.1%-ə qədər azalmışdır. Beləliklə, xarici dövlət borcunun həcmi ölkənin strateji valyuta ehtiyatlarının ümumi həcmindən 2.2 dəfə azdır.

Strateji valyuta ehtiyatlarının dəyişməsi

Azərbaycan iqtisadiyyatına yönəldilmiş xarici sərmayələrin və ölkənin ixrac potensialının durmadan artması və aparılan uğurlu iqtisadi siyasət xarici dövlət borcu və ölkənin neft-qaz sektorunun xarici öhdəlikləri üzrə olan tələbatı, idxal olunmuş əmtəə və xidmətlərin dəyərini tam maliyyələşdirməklə yanaşı, ölkənin strateji xarici valyuta ehtiyatlarının da artmasını təmin etmişdir. Belə ki, hesabat dövrü ərzində strateji valyuta ehtiyatları 69.9% artaraq 2007-ci il 01 yanvar tarixinə 4369.0 mln. \$ həcmində olmuşdur. Bunun da 1454.5 mln. \$ Dövlət Neft Fondunun aktivlərindən, 414.2 mln. \$ hökumətin depozitlərindən, 2500.3 mln. \$ isə Milli Bankın məcmu beynəlxalq aktivlərindən ibarətdir. Bu vəsaitin də 1967.3 mln. \$ Milli Bankın sərəncamında olan rəsmi valyuta ehtiyatlarından ibarətdir ki, bu da neft-qaz sektoru istisna olmaqla malların və xidmətlərin 4.9 aylıq idxalını maliyyələşdirməyə imkan verir. Bu isə dünya təcrübəsində qəbul olunmuş beynəlxalq kifayətlilik meyarından da yüksəkdir.

Bütövlükdə, 2006-cı ildə tədiyə balansının parametrləri xarici sektorda dayanıqlı tarazlığın mövcud olmasına və bunun da ölkə daxilindəki inkişaf proseslərinin dəstəklənməsində mühüm makroiqtisadi faktor olmasına dəlalət edir.